

ALTE PORTRETE DE NICCOLÒ LIVADITTI. ADDENDA II

Sorin IFTIMI

Muzeul Unirii din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași a găzduit, în lunile mai-iunie 2012, expoziția „Niccolo Livaditti și epoca sa”, care a reunit un număr de 25 de portrete realizate de pictorul italian stabilit în Moldova. Identificarea și repertorierea portretelor pictate de Livaditti, aflate în diferite colecții publice și particulare a fost mult mai amplă, astfel încât volumul publicat la sfârșitul aceluiași an a adunat între copertile sale aproape 60 de asemenea piese¹. Aveam convingerea că, după publicarea albumului, vor apărea și alte lucrări, mai puțin cunoscute. În 2013, am redactat o *addenda* la volumul apărut în anul anterior, în care am putut cuprinde alte cinci portrete datorate lui Niccolo Livaditti². Subiectul rămâne deschis, astfel încât vom semna, periodic, alte portrete realizate de „portretistul Iașilor”, opere inedite care vor ieși la lumină în diverse împrejurări, sau vom reveni cu comentarii asupra lucrărilor deja cunoscute.

Doamna Virginia Vasilovici, distins specialist în istoria artei moderne românești, fost muzeograf la Muzeul de Artă din Iași, și-a manifestat dorința de a exprima câteva puncte de vedere asupra volumului dedicat lui Livaditti, apărut în anul 2012. Deși aprecierea generală a recenziei este favorabilă, doamna a ținut să formuleze câteva obiecții cuprise în textul găzduit în paginile acestei publicații. Considerăm că opiniile critice sunt cele mai folositoare în asemenea împrejurări, acestea fiind o mărturie vie a interesului cu care a fost parcursă lucrarea noastră. Nu le împărtășim în întregime, dar le respectăm. Chestiunea începuturilor carierei lui Niccolo Livaditti în Moldova am analizat-o, în detaliu, în *Addenda* publicată în 2013. Se vede însă că acest articol nu a mai ajuns la cunoștința doamnei Vasilovici, pentru că, altfel, ar fi remarcat receptivitatea de care am dat dovadă în urma apariției articolului publicat de domnia sa în presa ieșeană, în 2012, pe când expoziția dedicată lui Livaditti se afla încă pe simeze³.

*

Păstrăm în portofoliu comentarii despre alte portrete realizate de Niccolo Livaditti, ieșite la iveală în ultimul an. Așteptam ca acesta să devină mai consistent, dar tipărirea recenziei doamnei Virginia Vasilovici ni s-a părut a fi un bun prilej de a reveni asupra operei artistului, cu noi semnalări. Sperăm ca acestea să mențină viu interesul pentru opera pictorului și să atragă și alte asemenea contribuții, din partea altor autori.

¹ Sorin Iftimi, Corina Cimpoeșu, Marcelina Brîndușa Munteanu, *Niccolo Livaditti și epoca sa (1832-1858)*. Artă și istorie, Editura Palat, Iași, 2012, 255 p.

² Sorin Iftimi, *O addenda la portretistica lui Niccolo Livaditti (1830-1858)*, în „Cercetări istorice” (serie nouă), XXXII, 2013, p. 191-316.

³ Virginia Vasilovici, *Niccolo Livaditti, portretistul protipendadei Iașilor*, în „Ziarul de Iași” din 12 iulie 2012.

Portret de femeie (1836-1840)

Expoziția *Epoca Biedermeier în Țările Române (1815-1859)*, realizată de specialiștii Muzeului Național de Artă al României (6 decembrie 2013-27 aprilie 2014) a scos la iveală o serie fascinantă de portrete aflate în colecțiile amintitei instituții, opere care sunt păstrate, de obicei în depozite. Albumul care a însoțit expoziția cuprinde un număr și mai generos de lucrări⁴. Între portretele prezente în album, dar care nu au fost selectate pentru *Expoziție* se află și un portret feminin necunoscut, semnat de Niccolo Livaditti.

Este vorba despre lucrarea *Portret de femeie*, reprezentând un personaj cu identitate necunoscută și datată – după vestimentație și coafură – între anii 1836-1840⁵. Acesta este un bust feminin, orientat trei-sferturi spre dreapta (**fig. 1**). Chipul femeii, deși realizat cu finețe, este lipsit de expresie. Zâmbetul, abia schițat, este unul convențional. Coafura propriu-zisă este una mai simplă decât cele ce apar de obicei în astfel de portrete, lipsită de bucle și zuluși; de aceea credem că este o pieptănătură cotidiană și nu un aranjament pentru ocazii speciale⁶.

Scufia de dantelă, tipică pentru a proteja coafurile Biedermeier, este împodobită cu flori naturale și legată sub bărbie cu funda unei panglici. Doamna poartă pe dedesubt o cămașă al cărei amplu guler de dantelă, răsfrânt spre umeri, lasă o mică deschidere, în formă de „V”.

Rochia de deasupra, cu mâneci bufante, amintește de modelul „*en gigot*”, specific modei Biedermeier, ea nu are decolteu amplu, în formă de semicerc (*en bateau*), ci părțile sunt trecute una peste alta, mai lejer, și prinse probabil de un cordon confecționat din același material. Șnurul sau lănțișorul ce atârna la gât semnaleză existența unui ceas „de buzunar”, probabil, dar care nu este lăsat la vedere.

Dacă portretistica de șevalet a lui Livaditti este mai bine cunoscută, partea de grafică și miniaturistică a rămas încă în umbră. În albumul publicat în 2013 sunt prezente doar trei astfel de lucrări⁷. Totuși, s-a observat că Livaditti se simte foarte bine în lucrările de mici dimensiuni; aplecarea spre miniatură este considerată chiar un specific al operei artistului. În aceste condiții, este de așteptat ca, în diverse colecții să mai apară asemenea mici portrete (grafică sau acuarelă) semnate de Livaditti. Procentual, acestea trebuie să fi reprezentat semnificativ mai mult decât ceea ce se cunoaște astăzi.

Din păcate nu s-a păstrat, în cazul lui Livaditti, un caiet de schițe asemănător cu cel cunoscut pentru Giovanni Schiavoni⁸. În perioada interbelică a apărut un asemenea carnet cu desene, cu 62 de file, datând din anii 1834-1835, despre care s-a crezut că a aparținut lui

⁴ *Epoca Biedermeier în Țările Române (1815-1859)*, coord. Mariana Vida, Elena Olaru, Muzeul Național de Artă al României, București, 2014,

⁵ *Ibidem*, p. 205, nr. 277. Niccolo Livaditti, *Portret de femeie (1836-1840)*, conté pe hârtie de desen, 23,9 - 18,3 cm, semnat dr. jos: *Livaditti*. Desenul provine dintr-o achiziție făcută de Muzeul Național de Artă al României în anul 1955 (MNAR, Cabinetul de Stampe și Gravuri, inv. 29 835/5238).

⁶ Cf. Cecilia Caragea, *Istoria aranjării părului*, Editura Uroboros, Timișoara, 1997, p. 209-224 (Coafuri Biedermeier); Adrian-Silvan Ionescu, *Stiluri în podoba capilară din România modernă (1790-1920)*, în „Muzeul Național”, XVIII, București, 2006, p. 47-74..

⁷ *Epoca Biedermeier în Țările Române* p. 205.

⁸ H. Blazian, *Giovanni Schiavoni*, București, 1939.

Niccolo Livaditti și care a ajuns în Colecția „C. Orghidan”. Datorită monogramei „M. L.” și a unor însemnări în germană de pe ultimele file, carnetul de schițe (19 × 12 cm) a fost atribuit, în cele din urmă, pictorului Mauriciu Loeffler, fost profesor la Academia Mihăileană din Iași, între anii 1838-1840⁹.

Portretul stolnicului Pascal Gane (c. 1835)

„Uneori, noutățile se află în cărțile vechi, pe care nu le mai citește nimeni”. Această formulare paradoxală aparține istoricului Ștefan S. Gorovei, care ne-a și semnalat, cu amabilitate, portretul la care vom face referire mai jos, cel al stolnicului Pascal Gane¹⁰.

Scriitorul C. Gane își începe povestea despre străbunicul său, stolnicul Pascal Gane (c. 1770-1855), chiar de la portretul pictat de Livaditti, pe care l-a și reprodus, în una din scrierile sale: „Cu ișlicul în cap, de sub care răsare o față arămie, împodobită c-o barbă nici tocmai albă, dar nici tocmai căruntă, buze subțiri, nas încovoiat, sprincenele stufoase și privirea încruntată – astfel înfățișează pictorul Levadidi pe stolnicul Pascal Gane, străbunicul meu. Tabloul datează de prin anii 1835, din vremea când boierul tutovean, în mai multe rânduri, vorbește de „bătrânețele lui”, deși a mai trăit încă 20 de ani. Număra pe atunci vreo 60 de toamne, un român încă verde, trecut prin ciur și prin sită, un om care s-a ridicat singur, ceea ce dacă n-aș ști, încă ar trebui să ghicesc, privind căutătura lui hotărâtă și rece!”¹¹.

În portretul descris mai sus, Pascal Gane poară mai degrabă un calpac decât un ișlic, pe care îl asociem cu forma globulară. Podoaba capilară, bogată și nu prea spilcuită, arată că personajul nu purta creștetul ras, ca pe vremuri. Forma calpacului, mai modestă indică un boier de rangul doi sau trei. Boierul poartă un anterior cu mici buline (?), închis parte peste parte, fiind încins cu un brâu (*taclit*). Giubeaua amplă are un guler din blană mai modestă și de mică amploare (**fig. 2**).

Potrivit lui C. Gane, Pascal s-a născut pe la 1770-1775¹². El a rămas orfan de mic, fiind crescut de o rudă a mamei, care a decedat devreme, lăsând-ul iarăși fără sprijin, la vârsta la care ar fi avut cea mai mare nevoie. A trebuit să se descurce singur în viață, prin propria vrednicie.

⁹ Gh. Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, vol. I, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 56-59.

¹⁰ Asupra genealogiei familiei Gane s-au adunat mai multe contribuții valoroase: Gh. Ghibănescu, *Spița familiei Gane (martie 1849)*, în revista „Teodor Codrescu”, 11, 1 august 1916, p. 174; idem, *Spița familiei Gane*, în „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului Municipal Iași, 3, 1923, p. 139-151; Ștefan S. Gorovei, *Găneștii și Arbureștii*, în „Cercetări istorice”, serie nouă, II, 1971, p. 143-159; Gheorghe Gane, *Câteva însemnări despre familia Gane*, în „Arhiva Genealogică” (serie nouă), I (VI), 2-4, 1994, p. 103-105; Mihai-Răzvan Ungureanu, *Găneștii secolului XIX – câteva deslușiri biografice*, în „Arhiva Genealogică”, III (VIII), 1996, 1-2, p. 193-223.

¹¹ C. Gane, *Pe aripa vremii*, p. 106.

¹² În scrierile lui C. Gane revin adesea preocupările pentru istoria propriei familii. Un studiu de tinerețe, semnat Constantin Șt. Gane, este *Atanase Gani*, în „Arhiva Genealogică”, I, 1912, p. 41-45. Privitor la preocupările de acest gen ale autorului vezi Ștefan Gorovei, *Constantin Gane (1885-1962)*, în „Arhiva Genealogică”, III (VIII), 1996, p. 27-30.

Pe la 1800, Pascal Gane s-a însurat cu o fiică de boieri vechi, Mărioara Boldur-Costachi, având cu aceasta două fiice, Ecaterina și Eufrosina¹³. Rămânând văduv, stolnicul s-a căsătorit și a doua oară, „cu o greacă frumoasă”. Scriitorul C. Gane nu știa dacă bunicul său, Iordache, născut pe la 1818, provenea din prima căsătorie sau din a doua.

Genealogistul Mihai Sorin Rădulescu scria, relativ recent, Pascal Gani de la Bârlad, probabil că nu era rudă cu vechea familie Gane din nordul Moldovei, de la Fălticeni¹⁴. „Ar trebui precizat și faptul că nu este deloc sigur că familia din care provenea C. Gane pe linie masculină era din vechii boieri Gănești. El descindea însă pe linie feminină din aceștia, mai exact din Anica, noră gănească și ea, căci fiica agăi Dumitrachi și a Sevastiei s-a măritat cu o rudă îndepărtată a sa, Iordachi Gane, fiul stolnicului Pascal de la Bârlad. Ea era bunica scriitorului C. Gane. Autorul continua, arătând că: „unul dintre fiii banului Ioniță Gane de la Ciumulești (jud. Suceava), a cărui filiație din vechii boieri Gănești nu pune probleme, Gheorghe Gani era fiul lui Pascal Gani (1775-1857), vornic de poartă, din a doua lui căsătorie. Pascal Gani era, la rândul său, fiul postelnicelului Toader Gani, fecior, la rândul lui, al unui alt Pascal Grecu zis Gani și al soției sale pe nume Sanda născută Ibănescu. Pascal Grecu era, la rândul său, fiul lui Pavel Grecu”¹⁵.

Potrivit lui C. Gane, Pascal a fost un adunător de pământuri și de bani. S-a ocupat și cu arendare de moșii: pe la 1819 el administra moșia Puiești a familiei Cazimir. Așa și-a petrecut probabil tinerețile, muncind din greu, fiind prins, până pe la 35 de ani, cu viața aspră de la moșie. În privința dregătoriilor, Pascal Gane este amintit în funcții mărunte, ca vornic de poartă, între anii 1811-1823. După această ultimă dată, în domnia lui Ioan Sandu Sturdza, a dobândit rangul de postelnic, sub care va fi cunoscut toată viața. El era uneori însărcinat să facă diverse măsurători și cercetări, să adune zaherele, să întocmească acte și cu alte asemenea prestații funcționărești.

Conacul de la Ibănești (ținutul Tutovei), reședința sa, își păstrase înfățișarea într-o veche imagine ce se afla în posesia familiei: „O drăguță acuarelă, făcută de părintele meu (Ștefan Gane, *n.ns.*) când avea 12 ani, mi-a evocat cândva în minte și în suflet icoana duioasă a bătrânei curți boierești în care trăiseră generațiile trecute din care mă trag. Tabloul a dispărut în timpul ocupației Bucureștilor de trupele inamice (1916-1918, *n. ns.*). Deseori m-am gândit la el și m-am întrebat cu amărăciune: oare ce-au făcut nemții cu dânsul? L-au trimes la Pinacoteca din München, sau ce întrebuițare i-au dat?”¹⁶.

Pe lângă moșia de reședință, Pascal Gane mai stăpânea moșia Vulpești și alte trei moșii din apropierea Ibăneștilor, părți de moșie în Gănești, precum și o casă bună în Bârlad.

La 1819, Pascal Gane și-a măritat fata mai mare, pe Ecaterina, cu stolnicul Gheorghe Apostol. Peste 12 ani, la 1831, și-a căsătorit pe cea de-a doua fată, Eufrosina, cu Ioniță Abăza, dintr-o veche familie boierească¹⁷. Cu zestrea fetelor a fost destul de zgârcit. În familie se

¹³ C. Gane, *Pe aripa vremii*, p. 107.

¹⁴ Mihai Sorin Rădulescu, *L'histoire des femmes*, o reeditare binevenită „Viața Românească”, 8 septembrie 2008. Probabil că aceste rădăcini grecești l-au propulsat pe C. Gane în funcția de ministru plenipotențiar al României la Atena, pe la 1840.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ C. Gane, *Pe aripa vremii*, p. 109.

¹⁷ Cf. Ștefan S. Gorovei, *Vechi însemnări genealogice ale familiei Abăza*, în: *Arhiva Genealogică*, 1994, 1, nr. 1-2, p.163-170; Sorin Iftimi, *Abăzeștii din sudul Moldovei*, în „Arhiva Genealogică”, IV, 1997, 3-4, p. 215-222.

zvonea că stolnicul ascunsese o comoară însemnată în livada casei sale de la Ibănești, pe care nu a mai găsit-o însă nimeni, după 1855.

Căpitan de artilerie din Țara Românească (1855)

Printre lucrările atribuite lui Livaditti la recentele licitații publice, a fost semnalată recent și una care are autograful autorului, ba chiar și anul execuției. Această lucrare a fost prezentată ca *Portretul unui porucic al miliției pământene din Moldova (1855)*¹⁸. Este un portret până la jumătate, orientat trei sferturi spre dreapta, al unui ofițer inferior, în ținută zilnică, încheiată la două rânduri. Eclerajul lucrării este remarcabil (**fig. 3**).

Dacă asupra paternității și datării lucrării nu avem nimic de comentat, datele fiind certe, asupra identificării personajului și a uniformei sale se cuvine a fi aduse mai multe amendamente: ofițerul nu are gradul de *porucic* și nu este din Moldova.

Lucrarea fiind semnată de Livaditti, care a pictat în special la Iași, s-a crezut că este vorba despre un ofițer moldovean. Într-adevăr, dintre cele vreo 60 de portrete realizate de Livaditti în întreaga sa carieră, doar pentru unul singur –portretul ce reprezintă pe Anica și Ioan Manu – avem certitudinea că reprezintă personaje din Muntenia.

Este adevărat că paspoalele (bordurile) roșii ale tunicii păreau să indice un ofițer moldovean, uniformele din Valahia având paspoalele galbene. În realitate, este vorba despre un ofițer din Țara Românească, deoarece pe cască (*chivară*) este reprezentată acvila Valahiei, și nu capul de bour al Moldovei. Paspoalele roșii indică excepția din armata muntenească, apărută la *uniforma de artilerie*, încă de la 1845. Artileriștii munteni aveau uniformă de postav bleumarin (*civit*) cu guler și manșete de culoare neagră¹⁹ și paspoale roșii (ca la uniforma moldovenească)²⁰.

Un caz asemănător este portretul din 1858 ofițerului de artilerie George I. Manu (1833-1911), lucrare nesemnată, dar despre care s-a stabilit că a fost pictată de Anton Chladek²¹.

Gradul de „porucic”, denumit după modelul rusesc, indicat în titlu tabloului, echivala cu cel de „locotenent” din sistemul occidental (francez). Deținătorul acestui grad avea epoleți fără franjuri, împodobiti cu două stele. În portretul lui Livaditti, epoletul are discul metalic, plin, fără stele, ceea ce corespunde unui grad mai înalt, acela de „căpitan”. Credem că identificarea gradului a fost influențată de o altă lucrare a lui Livaditti portretul

¹⁸ Niccolo Livaditti, *Portretul unui porucic al miliției pământene din Moldova (1855)*, ulei pe pânză, 33 × 25 cm, semnat și datat dreapta jos, cu ocră, Livaditti, 1855 (<http://www.artmark.ro/portretul-unui-porucic-al-militiei-pamantene-din-moldova.html>)

¹⁹ Potrivit Înaltei Porunci nr. 11, din 13 decembrie 1854, gulerul negru al uniformei ofițerilor de artilerie ar fi trebuit să aibă cele două dreptunghiuri auri, de inspirație suedeză. Cel puțin așa apare ofițerul de artilerie, la 1854, în albumul *Uniformele Armatei Române (1830-1930)*, Muzeul Militar Național, București, 1930, planșa 13. Probabil că acest ornament al gulerului nu era introdus la ținuta de serviciu, ci doar la tunica ce făcea parte din ținuta de ceremonie. În plus, în desenul amintit, pantalonii apar de culoare diferită: gri.

²⁰ Cristian M. Vlădescu, *Uniformele Armatei Române*, Editura Meridiane, București, 1977, p. 17-18.

²¹ Sorin Iftimi, *Portrete muntenești din colecția Muzeului de Artă din Iași (secolul al XIX-lea)*, în vol. *Colocviul Național de Istorie, Istoria Artei Decorative și Conservare-Restaurare*, Muzeul Național Cotroceni, București, 2011, p. 178-180. Portretul lui George I. Manu în uniformă de ofițer de artilerie se află în colecția Muzeului de Artă din Iași.

„Porucicului Lazăr Liubobratici“, unde, în ciuda titlului înscris pe pânză, epoleții sunt cu o singură stea, ceea ce indica, de fapt, gradul mai modest, de „praporșcinic” (*sublocotenent*)²².

Epoleții din acest portret corespund unei alte epoci, care a beneficiat de unele inovații. La 29 octombrie 1843 a fost dată dispoziția ca toți ofițerii Miliției Pământene să poarte epoleți cu placa de metal galben; gradele urmau să fie indicate prin stele din metal alb: praporcicul o stea, porucicul două stele, *căpitanul nici o stea* (disc plin), maiorul două și marele spătar două²³.

Cheia identificării corecte a uniformei ofițerului este reprezentă de *casca* ce apare în imagine. Casca de protecție era element foarte modern, adoptat în marile armate occidentale. În Țara Românească, aceasta a fost adoptată la 15 august 1845, practic doar pentru artilerie (nu și pentru infanterie, așa cum s-a dorit)²⁴. Modelul prusac a căștii avea deasupra o țepușă metalică, iar modelul rusesc un ornament în formă de grenadă”. Căștile artileriei muntenești erau confecționate din „cerlac” (piele lustruită), iar viziera avea margini metalice, de alamă. Țuiul de pe calotă, tot din alamă, se termina printr-un ornament în formă de „grenadă”. Pentru ținuta de paradă, Țuiul metalic se demonta, fiind înlocuit cu păr negru, din coadă de cal, pentru ofițerii de artilerie²⁵.

Deși unii autori consideră că uniforma distinctă a artileriei muntenești a intrat în uz încă din 1843²⁶, prima mențiune a acesteia datează din anul 1848. Aceasta consta într-un mondir de postav bleumarin „de Brașov”, croită după același model ca al infanteriei, *având poalele căptușite cu pânză roșie*. Gulerul, epoleții și manșetele erau din postav negru, paspoalate cu roșu, paftalele manșetelor fiind tot din postav roșu. Pantalonii din postav bleumarin, aveau paspoale, de asemenea, roșii²⁷. Ofițerul din portretul lui Livaditti nu poartă tunica, scurtă și închieiată la un singur rând, prin șapte nasturi, ci surtucul de serviciu (*capota*), haină cu poale mai lungi, închieiată la două rânduri de nasturi²⁸.

Mustața ofițerului nu era un element facultativ, ci făcea și ea parte din uniformă, prin *cutumă*. Prin lungimea ei, indică tot un căpitan drept posesor. De obicei locotenenții aveau mustăți mai mici, iar ofițerii superiori barbă sau favoriți.

Lucrarea poate fi încă o dovadă că Livaditti a pictat și în Țara Românească.

Adrian-Silvan Ionescu, a publicat (2007) un portret cu autor anonim, reprezentând pe *Colonelul Ion Câmpineanu* (**fig. 4**). Portretul, realizat în ulei pe pânză, se află în colecția Teatrului Național din București. Autorul arăta că personajul portretizat, „Polcovnicul Ion Câmpineanu, marele patriot și sufletul *Societății Filarmonice*, pare strâns în surtuc și cu o

²² Sorin Iftimi, Corina Cimpoeșu, Marcelina Brîndușa Munteanu, *Niccolo Livaditti și epoca sa (1832-1858). Artă și istorie*, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, Editura Palat, Iași, 2012, p. 54-55, cat. 5.

²³ Horia Vladimir Șerbănescu, *Uniformele și echipamentul Miliției Pământene a Țării Românești (1843-1859)*, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, nr. 14-15, 1981-1982, p. 262.

²⁴ *Ibidem*, p. 264.

²⁵ *Ibidem*, p. 266-267 (decriere detaliată a căștii).

²⁶ Cristian M. Vlădescu, *Uniformele Armatei Române*, Editura Meridiane, București, 1977, p. 17-18.

²⁷ Horia Vladimir Șerbănescu, *op. cit.*, p. 266.

²⁸ O asemenea ținută de serviciu, pentru ofițerii de artilerie, închieiată la două rânduri de nasturi, dar pentru Moldova (md. 1848), este reprodusă de Cristian M. Vlădescu, *op. cit.*, p. 36, fig. 36.

fizionomie foarte „rusească“, datorită părului pieptănat pe tâmpile și a mustății răsucite”²⁹. Maniera de execuție a lucrării pare foarte asemănătoare cu portretul de ofițer analizat mai sus, semnat și datat de Livaditti. Nu este exclus ca portretul lui Ion Cămpineanu, considerat ca autor necunoscut, să fi fost pictat tot de Livaditti.

*

A încerca identificarea personajului din portretul de la 1855 doar după grad și după armă, ar putea părea un act de mare cutezanță, sortit încă de la început eșecului. În realitate, ofițerii de artilerie din Țara Românească, de la 1850, nu erau zeci sau sute, ci puteau fi numărați pe degetele unei singure mâini. Candidații pentru acest portret sunt puțini și pot fi eliminați pe rând.

Se știe că la 10 noiembrie 1843 a fost înființată prima baterie de artilerie, dotată cu 4 tunuri din bronz³⁰. Primul comandant al Artileriei a fost colonelul Pavel Lenz, născut în Curlanda, care a și trecut apoi în armata rusă. Acesta era consiliat de căpitanul Kohl din artileria gărzii imperial ruse³¹.

În *Albumul Oștirea*, de la 1852, găsim următoarele informații: „la 1841 s-a făcut proiect de legiuire pentru o baterie de Artilerie, dar nu s-a înființat decât în anul 1843. După întoarcerea Măriei Sale Prințului Georgie Bibescu de la Constantinopol, fiindcă primise dar de la M.S. Sultanul 4 tunuri, s-a organizat și la anul 1850, fiindcă Măria Sa Prințul Domnitor a dobândit cele 8 tunuri, s-a modificat legea și s-a organizat pe baze potrivite cu trebuința”³². Pe aceeași filă a Albumului este redată și „schema de personal” a bateriei de artilerie: 1 colonel șef, 2 căpitani, 2 porucici, 2 praporcici, 2 felt-febeli, 4 iunker, 15 unfer-ofițeri, 4 toboșari, 140 soldați, 2 felceri, 1 nalbant, 13 afară din rânduri, 84 cai³³.

Putem afirma că, în cazul de față, informațiile documentare permit identificarea, cu destulă siguranță, a ofițerului din portretul pictat de Livaditti. Credem că este vorba de capitanul Scarlat Ciocârlan (1811-1867), cel care a ajuns adjunctul comandantului artileriei³⁴. Acesta s-a înscris în armată pe la 1832, urcând, treptat, treptele carierei: sublocotenent la 1834, locotenent la 1838, căpitan la 1848, maior la 1857, colonel la 1859. Se poate observa faptul că la 1855, el avea gradul corespunzător, fiind unul dintre cei doi căpitani pe care îi avea artileria munteană.

Cocîrlan a făcut parte din prima baterie de artilerie din Muntenia, întemeiată la 1843, pe care a și comandat-o. Scarlat Ciocârlan a absolvit o școală militară specială pentru

²⁹ Adrian-Silvan Ionescu, *Europenizarea modei societății românești (II)*, în „Antichități România”, an IV, nr. 2 (20), martie-aprilie, 2007, p. 82 (foto), p. 83 (text).

³⁰ Horia Vladimir Șerbănescu, *op. cit.*, 1981-1982, p. 262.; Adrian Stroea (coord.), *165 de ani de existență a Artileriei Române moderne*, București, 2008, p. 11-18.

³¹ *165 de ani de existență...*, p. 305.

³² *Albumul Oștirea*, lith. Bielz și Danielis, București, 1852.

³³ Se arată că legiuirea dispunea cu deosebire înființarea unei semi-baterii călărețe, compusă din 4 tunuri, „dar nu s-a pus în lucrare încă”, la 1852. Cu toate acestea, în Album a fost inclus un desen reprezentând o asemenea formațiune călărească.

³⁴ V. Stănculescu, C. Ucrain, *Istoria Artileriei române în date*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 56; M. Agapie, C. Ucrain, *Personalități ale Artileriei Române*, Editura Militară, București, 1993, p. 7-10;

artilerie, ci s-a format în serviciu, ca autodidact. El a fost destituit din armată în perioada 19 septembrie 1848- 1 aprilie 1849, pentru că a refuzat ordinul de a aresta pe membrii guvernului revoluționar, dat de coloneii Odobescu și Solomon³⁵.

Scarlat Ciocârlan este cel care a tradus, din franceza, *Tratatul d-Artilerie teoretic și practic*, primul manual de artileriei în limba română, publicat în 1856, la București, în tipografia Colegiului Național³⁶.

Între 1854 și 1859, Muntenia nu a mai avut Artilerie, deoarece tunurile au fost confiscate de armata rusă, cu prilejul izbucnirii războiului Crimeei. La 1859, colonelul Ciocârlan a primit misiunea de a recupera, de la Odessa, cele 12 tunuri, restituite de ruși. Practic, aceasta era întreaga dotare a artileriei muntene, care a fost reorganizată în primul an de domnie a lui Cuza, pe aceste baze.

Scarlat Ciocârlan a fost primul comandant al divizionului de artilerie din Țara Românească, în domnia lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1860)³⁷. În 1860 acesta și-a încheiat cariera militară, preferând să se retragă. S-a stins la o vârstă nu prea înaintată, în 1867, locul său de veci aflându-se la București.

*

Pictorul Niccolo Livaditti, portretistul societății ieșene de la jumătatea secolului XIX, a început să revină în atenție, în ultimii ani. Operele sale au reușit să dobândească un public instruit și o anumită cotă de piață, deloc de neglijat. Dincolo de recunoștința pe care i-o datorăm, pentru faptul de a ne fi transmis portretele unei epoci destul de văduvite de imagini, există și această motivație practică, pentru care opera pictorului se cuvine a fi studiată sub toate aspectele sale. Ne propunem ca și în anii următori să menținem interesul pentru acest artist plastic și să semnalăm orice lucrare a sa care va apărea, în zona noastră de interes.

³⁵ *165 de ani de existență...*, p. 306.

³⁶ *Ibidem*, p. 17.

³⁷ Adrian Stroe, Marin Ghinoiu, *Din elita Artileriei*, Centrul Editorial al Armatei, București, 2012, p. 82-83 (cu o foto); Cornel I. Scafeș, Horia Vl. Șerbănescu, Corneliu M. Andonie, Ioan I. Scafeș, *Armata Română în vremea lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)*, Muzeul Militar Național, București, 2003, p. 30-31 (despre reorganizarea și dotarea Artileriei).

Fig.1 – Portret de femeie (1835-1840)

Fig. 2– Postelnicul Pascal Gane (1835)

Fig. 3 – Căpitan de artilerie (1855)
(Scarlat Ciocârlan ?)

Fig. 4 – Anonim, Colonelul Ion Cămpineanu
(Niccolo Livaditti?)